

УДК 338.432

Сучасний стан і розвиток системи сільськогосподарської кооперації Німеччини в контексті процесів інтеграції ЄС і глобалізації

Ушкаренко Ю.В.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії
Херсонського державного університету

Осадчий О.Д.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економічної теорії
Херсонського державного університету

У статті розглянуто основні напрями і характер розвитку кооперації в Німеччині. Визначено і розкрито основні форми прояву глобалізації в сільськогосподарській кооперації Німеччини. Оцінено вплив глобалізаційних процесів на сучасний стан сільськогосподарської кооперації в країні. Визначено основні тенденції розвитку сільськогосподарської кооперації Німеччини в найближчій перспективі.

Ключові слова: кооперація, сільськогосподарська кооперація, кооперативний розвиток, глобалізація, інтеграція.

Ушкаренко Ю.В., Осадчий А.Д. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ КООПЕРАЦИИ ГЕРМАНИИ В КОНТЕКСТЕ ПРОЦЕССОВ ИНТЕГРАЦИИ ЕС И ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье рассмотрены основные направления и характер развития кооперации в Германии. Определены и раскрыты основные формы проявления глобализации в сельскохозяйственной кооперации Германии. Проведена оценка влияния глобализационных процессов на современное состояние сельскохозяйственной кооперации в стране. Определены основные тенденции развития сельскохозяйственной кооперации в Германии в ближайшей перспективе.

Ключевые слова: кооперация, сельскохозяйственная кооперация, кооперативное развитие, глобализация, интеграция.

Ushkarenko Yu.V., Osadchy A.D. CURRENT STATUS AND DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL COOPERATION IN GERMANY IN THE CONTEXT OF EU INTEGRATION PROCESSES AND GLOBALIZATION

The main directions of development and the nature of cooperation in Germany. Determined and disclosed the main manifestations of globalization in the agricultural cooperatives in Germany. The influence of globalization processes on the current state of agricultural cooperatives in the country. The main trends in the development of agricultural cooperatives in Germany in the near future.

Keywords: cooperation, agricultural cooperation, cooperative development, globalization, integration.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кооперативи – одна з форм господарювання, яка саме в періоди фінансових та економічних криз пропонує раціональну форму ведення господарства. Кооперація має потужний антимонопольний потенціал і надає можливість дрібним виробникам успішно конкурувати на регіональному рівні навіть із великими міжнародними холдингами. Саме в сільському господарстві кооперативні ідеї отримують найбільш ефективно застосування [1, с. 178]. В останні роки відбувається якісне зрушення в системі сільськогосподарської кооперації Німеччини.

До початку XXI ст. німецьким кооперативам удалося подолати дві значні проблеми: в

аграрному секторі вдалося ліквідувати і перетворити збиткові кооперативи колишньої НДР, які протягом двох десятиліть не отримували технологічного розвитку; була вирішена проблема гармонізації нормативно-правової бази Німеччини та Європейського Союзу.

2006–2008 рр. стали переломними для німецького законодавства з кооперації, що залишалось протягом багатьох десятиліть незмінним. Набрання чинності європейського закону в галузі кооперації призвело до необхідності зміни кооперативного законодавства Німеччини [2, с. 11]. У 2006 р. у Німеччині набув чинності новий закон у галузі кооперації (Genossenschaftsgesetz, GenG). Прийняття даного закону забезпечило додаткові конку-

рентні переваги німецьким кооперативам на ринку Європейського Союзу. Актуальність теми визначається також ситуацією, що склалася в кооперативному секторі та АПК України. Відповідно до вищевикладеного, представляється необхідним вивчення досвіду в області сільськогосподарської кооперації на сучасному етапі в розвинених країнах, до яких, без сумніву, належить Німеччина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив процесів інтеграції та глобалізації на європейському просторі на кооперацію в цілому і сільськогосподарську кооперацію Німеччини зокрема нині практично невивчений. Значний внесок у процес дослідження зробили праці президента Німецького союзу Райффайзен М. Нюсселя.

Водночас вивчення сільськогосподарської кооперації зводиться до аналізу лише окремих проблем, і цей аналіз переважно здійснюється сільськогосподарськими організаціями, відомствами і союзами. При цьому деякі питання, передусім аналіз впливу процесів інтеграції та глобалізації на європейському просторі на кооперацію, виявляються практично невивченими. Таким чином, розвиток системи сільськогосподарської кооперації Німеччини в контексті процесів інтеграції ЄС і глобалізації є недостатньо вивченим.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасного стану системи сільськогосподарської кооперації Німеччини і виявлення перспектив її розвитку в умовах процесу глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах господарювання актуальним є питання вивчення й узагальнення досвіду функціонування кооперації в сільському господарстві зарубіжних країн. Кожна країна має багато специфічних рис у розвитку кооперації. Великий інтерес викликає досвід сільськогосподарської кооперації в Німеччині.

Кооперативи Німеччини є партнерами німецьких середніх підприємств в аграрному секторі й мають на меті надання підтримки господарствам і економічній діяльності своїх членів за допомогою ведення спільного кооперативного підприємства [3, с. 280]. Основним завданням кооперативу є досягнення господарських успіхів у тій чи іншій сфері підприємницької діяльності та сприяння розвитку членів кооперативу, а також захист інтересів власних господарств для збереження на тривалий період можливості надання підтримки своїм членам. Кожний п'ятий німець є членом

кооперативу або знаходиться в яких-небудь господарських відносинах із кооперативом.

Німецькі кооперативи в сільському господарстві з'явилися у XIX ст. Після реформи Штайна-Гарденберше селяни стали власниками землі, яку раніше лише обробляли та за яку їм залишалося відшкодувати колишньому господарю компенсацію. Ф. Райффайзен проголосив у 1847 р. у Вайербаше/Вестервальд створення першого об'єднання з надання підтримки бідному сільському населенню. Це об'єднання на принципах добродійності ще не було кооперативом, проте воно стало початком для подальшої кооперативної діяльності Райффайзена. Перший кооператив, який найповніше відповідав ідеї самопомоги, був заснований Ф. Райффайзенем у 1864 р. в Геддесдорфі. Даний кооператив називався «Геддесдорфська кредитна каса» [3].

Приблизно у цей же час, але незалежно від Ф. Райффайзена, Г. Шульце-Делітч проголосив акції допомоги як реакцію на події 1846–1847 рр. Він розумів, що повинні бути створені відповідні умови для самопомоги в економічній сфері ремісників. Досягти цього можна було на основі об'єднання дрібних неконкурентоспроможних господарств і підприємств в єдине співтовариство. На принципах самопомоги, самоврядування та самовідповідальності Г. Шульце-Делітч заснував свої перші «сировинні асоціації», а в 1850 р. створив перше «об'єднання за поданням авансів» – прототип сучасних народних банків. У подальші десятиліття ідея кооперації розповсюдилась у всій Німеччині.

Важливим етапом у кооперативному розвитку було видання у 1889 р. закону про кооперацію, який вимагав від кооперативу підлягати обов'язковим аудиторським перевіркам. Уже до ухвалення закону кооперативні союзи ввели аудиторські перевірки на добровільній основі. У 1934 р. аудиторське право було передано винятково кооперативним союзам. Після 1945 р. система кооперації одержала свій розвиток в обох частинах Німеччини відповідно до діючої політичної системи й економічного устрою. У ФРН первинні кооперативні структури реорганізовувались у незалежні локальні кооперативи та союзи. У НДР кооперативи стали частиною соціалістичної планової економіки і тим самим перетворилися на знаряддя держави [3]. Поступово в сільському господарстві у ході вилучення та колективізації були введені виробничі кооперативи, сільськогосподарські великі підприємства, які за своєю суттю кооперативами не

були. Це торкнулось і промислових кооперативів, і селянських торгових кооперативів, які займалися банківськими операціями. Разом із кооперативними касами для ремесла та промислу вони були частиною державної банківської монополії і, як результат, не були незалежними інститутами.

В обох кооперативних системах (Райффайзена і Шульце-Делітча) у західній частині Німеччини в 60-х роках виникла ідея доцільності об'єднання обох організацій на основі спільності ідейних і правових передумов, а також постановки мети й господарського розвитку. Переговори двох головних союзів у 1972 р. привели до створення єдиної кооперативної організації з головним союзом і трьома федеральними союзами [3; 7].

На сучасному етапі кооперація є саме тим перспективним напрямом, який дає змогу забезпечити стабільність у розвитку агропромислового комплексу. Кооперування виробників малих форм дає їм змогу встояти в умовах несприятливої ринкової кон'юнктури і вирішувати проблеми підвищення економічної ефективності і ведення сільського господарства.

Система сільськогосподарської кооперації в Німеччині має чітко вибудовану структуру. Організаційна структура системи кооперації складається з трьох рівнів: федерального, регіонального та місцевого. Федеральний союз Райффайзен є системоутворюючим елементом усієї системи сільськогосподарської кооперації в країні. Він займається всіма питаннями, що стосуються організації кооперації у цілому: захищає інтереси складових елементів кооперативної системи у сфері спільного господарювання і податкової політики, консультує організації з усіх питань кооперативних перевірок, кооперативного права, системи освіти, організації підприємств і обробки даних [7].

У ході аналізу кооперативних організацій в аграрному виробництві Німеччини виявлено та узагальнено особливості їх функціонування, а саме:

1) скорочення загального числа сільськогосподарських кооперативів та їх членської бази за збільшення торгових оборотів, що свідчить про укрупнення кооперативних одиниць;

2) розвиток нових ринків збуту; при цьому в останні роки німецькі кооперативи приділяють більше уваги не тільки ринкам Німеччини й ЄС, а і країнам Африки, Азії та Латинської Америки;

3) пріоритетним напрямом діяльності Федерального союзу Райффайзен (DRV) з

розвитку міжнародного співробітництва та популяризації ідей кооперації стає реалізація конкретних національних проектів у різних країнах світу, що проводяться, як правило, на федеральному рівні.

Необхідно зазначити, що розвиток сільськогосподарської кооперації в Німеччині в умовах глобалізації супроводжується низкою особливостей:

– створенням спільного аграрного ринку ЄС і впливом CAP на кооперацію в сільському господарстві;

– освоєнням нових ринків, зростанням імпорту сільськогосподарської продукції, регулюванням торгівлі в рамках COT;

– розвитком законодавчої бази у сфері сільськогосподарської кооперації;

– посиленням державного контролю над походженням сільськогосподарських продуктів, включаючи сировину і напівфабрикати;

– удосконаленням заходів, спрямованих на збереження природних ландшафтів і захист навколишнього середовища;

– збільшенням кількості європейських кооперативів у зв'язку з прийняттям нового закону в ЄС;

– створенням нових міжнародних організацій і розвитком міжнародного співробітництва.

На нашу думку, основними тенденціями розвитку сільськогосподарської кооперації в Німеччині в найближчій перспективі будуть:

– продовження процесів концентрації і централізації в кооперативному секторі агропромислового комплексу. Об'єднання і злиття є на даному етапі стратегією поліпшення продуктивності та конкурентоспроможності. Впродовж останнього десятиріччя відбулось значне скорочення числа первинних кооперативів. Теза «зростання через злиття» залишиться ключовою для кооперативної системи Німеччини в майбутньому десятилітті [4];

– стабільність кооперативної системи. Кооперативи утворюють стабільний фактор сільського господарства Німеччини і мають значні переваги перед іншими формами інтеграції. Стабільність кооперативної системи в сільському господарстві Німеччини спостерігається протягом останнього століття. Особливу стійкість даної системи надає їй широкий регіональний базис, тісний взаємозв'язок з регіональною економікою, фермерами і кінцевими споживачами;

– змінений у 2006 р. федеральний закон ФРН про кооперацію полегшує доступ до кооперації для нових членів [5]. Значні зміни

торкнулися спрощення понятійного апарату, регламентації мінімального розміру статутного капіталу, мінімального числа членів кооперативу та ін. Усе це спрощує процес створення кооперативу і підвищує привабливість даної форми господарювання;

– знижений у період 90-х років інтерес до кооперації привів до оновлення та активізації кооперативних ідей на початку XXI ст.

Деякий спад у кооперативному русі після 90-х років і скорочення числа підприємств, утворених у формі кооперативу, стали імпульсом для розвитку теоретичних кооперативних ідей, наукових досліджень, зміни національного і європейського законодавства, коригування аграрної політики;

– впровадження в процес сільськогосподарського виробництва передових та інноваційних технологій. В умовах глобалізації відбувається інтенсифікація науково-технічного розвитку та інформаційного простору, обміну технологіями. Аграрне виробництво та кооперативи повинні намагатися отримувати із цього максимальну вигоду;

– кооперативи не тільки переслідують свої власні економічні інтереси, а й виконують значні соціальні функції. Кооперативи в Німеччині здійснюють значне сприяння розвитку культури, освіти, спорту та ін. Деякі з них утримують школи, спортивні зали, будинки відпочинку, різні місцеві фонди. Саме в сільській місцевості ця соціальна функція кооперативної форми господарювання набуває особливої значущості. Соціально орієнтована політика кооперативів знаходить підтримку як на федеральному рівні країни, так і на рівні Європейського Співтовариства;

– розвиток міждержавної кооперації. Чинне німецьке й європейське законодавство в галузі кооперації надає сільськогосподарським кооперативам широкий спектр можливостей для створення міжнародних кооперативів. Завдяки створенню подібних структур,

членами яких є підприємства різних держав, сільськогосподарські кооперативи можуть успішно конкурувати з мультинаціональними концернами і компаніями. Сучасні умови змушують сільськогосподарських виробників приймати участь як у горизонтальній, так і у вертикальній кооперації;

– розширення діяльності сільськогосподарських кооперативів, не пов'язаної з виробництвом продукції. В умовах глобалізації спостерігається тенденція розвитку невиробничої діяльності кооперативів, поєднання основної діяльності з додатковими напрямками. До їх числа передусім належать: охорона навколишнього середовища за договорами з комунальними органами влади; аграрний туризм; виробництво альтернативної та відновлювальної енергії.

Висновки з цього дослідження. Саме в сільському господарстві процес глобалізації здійснює серйозний вплив на процес виробництва, розподілу і споживання продукції. Однак при цьому саме в сільському господарстві глобалізація дає нові можливості і шанси. Кооперативи повинні намагатися визначити і задовольняти нові потреби своїх членів та клієнтів. Випереджаючі темпи демографічного розвитку населення і запізнілий розвиток продовольчої інфраструктури в багатьох країнах, що розвиваються, відкривають для сільськогосподарських кооперативів Німеччини можливості для освоєння нових ринків збуту і розвитку.

Досвід створення та функціонування кооперативних структур західноєвропейських країн є основою для визначення напрямів, форм і змісту його застосування в агропромисловому виробництві України. На нинішньому етапі розвитку аграрного сектора економіки важливо найбільш повно використати досвід зарубіжних країн у розвитку сільськогосподарської кооперації і разом із тим обґрунтовано підходити до реального стану в країні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Algnier M. Winzergenossenschaften im Wettbewerb / M. Algnier, A. Fritsch, R. Reichel // Zeitschrift für das gesamte Genossenschaftswesen. – 2007. Band 57, Vandenhoeck & Ruprecht. – S. 167–177.
2. Armbruster, P. Genossenschaften und die Finanzkrise in Entwicklungsund Schwell en 1 ändern / P. Armbruster // Internationale Raiffeisen-Union-Courier. 2009. – Dezember. – № 2. – S. 10–12.
3. Ткач А.В. Сельскохозяйственная кооперация / А.А. Ткач ; 3-е изд., испр. и доп. – М. : Дашков и К, 2005. – 364 с.
4. Алле М. Глобализация: разрушение условий занятости и экономического роста. Эмпирическая очевидность / М. Алле. – М. : ТЕИС, 2003. – 314 с.
5. GD Landwirtschaft und ländliche Entwicklung Arbeitspapier Oktober 2007. Vereinfachung der Gemeinsamen grarpolitik Aktionsplan // COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ec.europa.eu.

6. Köppen V. Genossenschaftswesen. Genossenschaftsrecht in Deutschland aus wirtschaftswissenschaftlicher Sicht [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.agrar.hu-berlin.de/genossenschaftswesen/MLGenossenschaftswesen.pdf online.

7. Уколова Л.В. Кооперативные организации Германии: законодательство, структура, деятельность / Л.В. Уколова. – Белгород : Белгородский университет потребительской кооперации, 1998. – 231 с.

8. Ващекин Н.П. Глобализация и устойчивое развитие / Н.И. Ващекин, М.А. Мунтян, А.Д. Урсул. – М. : МГУК, 2002. – 586 с.

9. Макаренко А.П. Теория и история кооперативного движения / А.П. Макаренко. – М. : Маркетинг, 1999. – 181 с.

10. Минаков И.А. Организационно-экономический механизм функционирования сельскохозяйственных кооперативов и агропромышленных формирований / И.А. Минаков, Н.И. Куликов. – Тамбов : ТГТУ, 2005. – 130 с.